

NAKŞİDİL SULTAN KÜLLİYESİ

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, D. nr. 9506/2, vr. 1^b-5^b; İzzet Kumbarcılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 48-50, şekil 58; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 240-241; Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1954, s. 37-38, 67, 110, 123, şekil 82-83, 167-168; Özgönül Aksoy, *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 1968, s. 93; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 416; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 511; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, I, 58; Fâtiḥ Câmileri ve Diğer Târiḥî Eserler (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 341, 358; Hakkı Önkâl, *Osmanlı Hanedanı Üzerindeki Stil Araştırması*, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Dergisi, sy. 7, İstanbul 1981, s. 49, rs. 18-D, 30; a.mlf., "İstanbul Türbeleri Üzerinde Stil Araştırması", *VD*, XVI (1982), s. 88-89, rs. 33-34^a; a.mlf., "Stil Yönünden, Klasik Sonrası, Türk Mimarlığında Sebillerin Anıtlan", *Taç*, I/3, İstanbul 1986, s. 22-23, rs. 18; İsmet Parmaksızoğlu, "Nakşidil Valide Sultan", *TA*, XXV, 88; Semavi Eyice, "İstanbul", *İA*, V/2, s. 1214/98; Hale Tokay, "Nakşidil Sultan Külliyesi", *DBİst.A*, VI, 40-41.

ENİS KARAKAYA

NÂKÛR

(الناقور)

Kıyametin kopması
veya haşrin başlaması için
görevli melek tarafından üflenecek boru
(bk. SÛR).

NAKZÛ'İ-MANTIK

(نقض المنطق)

İbn Teymiyye'nin
(ö. 728/1328)
Aristo mantığına
ve genel olarak Meşşâî felsefesine
yöneltiltiği eleştirileri içeren eseri
(bk. er-RED ale'l-MANTIKIYYÎN).

NA'L-i ŞERİF

(نعل شريف)

Hz. Peygamber'e
nisbet edilen ayakkabı.

Türkçe'ye tekil hali **nal** ve ikil biçimi **nalın** (nâlin / nâleyn) şeklinde geçen **na'l** ismi Arapça'da sandalet tarzı ayakkabılar için kullanılır. İmam Mâlik'in, na'li Araplar'a mahsus bir giyecek olarak kabul et-

tiğine dair bir söz nakledilirse de (İbn Ebû Zeyd, s. 228) bu doğru değildir. Hz. Ömer, Azerbaycan'daki orduya gönderdiği mektupta gördükleri birtakım kıyafetleri almamalarını, ataları Hz. İsmâil'in kıyafetini giymeyi sürdürmelerini ister; bunlar arasında na'l de vardır (İbn Balabân, XII, 268). Hz. Mûsâ'nın na'l giydiği Kur'an'da (Tâhâ 20/12) ve Tevrat'ta (Çıkış, 3/5) zikredilmektedir. Mukâtil b. Hayyân'ın ifadesine göre Hz. İsmâ'nın Resûl-i Ekrem'in vasfına dair aldığı bir vahiyde onun da na'l giyeceği belirtilmiştir (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, I, 378). İbnü'l-Esîr na'li yaşadığı dönemde "tâsûme" adı verilen ayakkabıyla izah eder (*en-Nihâye*, V, 83). Hz. Peygamber'in, üzerindeki tüyler kazınıp karaz bitkisiyle tabaklanmış (İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 308, 309) deri sandaletler giydiği ve bunları abdest alırken de kullandığı bilinmektedir (Buhârî, "Vudû", 30; Müslim, "Hac", 25). Rivayete göre bu sandaletlerin önde parmaklar arasından geçen, "kibâl" veya "zimâm" denilen bir tür tasmaları vardı (Buhârî, "Libâs", 37) ve bunlar çift çift idi (İbn Ebû Şeybe, V, 177). Resûl-i Ekrem'in na'leri "muakkabe" (ökçeli), "muḥassara" (tabanın orta kısmı içe doğru alınıp inceltilmiş), "mülessene" (tabanın ön kısmı dil biçiminde) tarzında (İbn Sa'd, I, 481) ve sarı renkte (Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, vr. 13^a) olduğu rivayet edilir. Onun zaman zaman ayakkabılarını bizzat onardığı (*Müsned*, VI, 106, 121, 167, 260), bazan da bu işi Hz. Ali'nin yaptığı ve bunun için kendisine "hâsifu'n-na'l" denildiği bilinmektedir (*Müsned*, III, 33, 82; Tirmizî, "Menâkıb", 20). Abdullah b. Mes'ûd'a da Hz. Peygamber'e ayakkabılarının muhafazasında ve giyinmesinde yardımcı olduğu için "sâhibü'n-na'leyn" lakabı takılmıştı (Abdülhay el-Kettânî, I, 115-117). Makkarî'nin verdiği ölçüye göre na'lin uzunluğu bir karış iki parmak (Fethu'l-müte'âl vr. 38^b). Fethu'l-müte'âl'de taban şekliyle ilgili bazı hayalî çizimler yer almaktadır (bk. vr. 38^a, 39^b, 41^{a-b}, 42^{a-b}).

Resûl-i Ekrem'in ayakkabıları vefatından sonra muhafaza edilmiştir. Bunlardan bir çift kendisine on yıl hizmette bulunan Enes b. Mâlik'te kalmıştı (Buhârî, "Farzû'l-humus", 5; "Libâs", 37). İbn Asâkir'in rivayetine göre bir çifti de Şeddâd b. Evs'te idi, daha sonra oğlu Muhammed'e intikal etti, o da bir tekini kız kardeşi Hazrec'e verdi. Abbâsî Halifesi Mehdi-Billâh Kudüs'e geldiğinde Hazrec'de bulunan teki aldısı ve karşılığında büyük ihسانda bulunmuştu. Na'lin diğer tekini Muhammed'den almaya çalışmışsa da o, bizzat Hz. Peygamber'in

Bir na'l-i serif ve mahfazası (TSM, Envanter nr. 21/91 ve 21/190)

ailesine hediye ettiği na'lin hiç değilse elindeki bir tekinin kendisinde bırakılmasını istemiş ve na'li vermemiştir (*Târiḥu Dumaşk*, XXII, 409-410). Resûl-i Ekrem'in Hz. Âişe'de bulunan bir na'li sonradan onun kız kardeşi Ümmü Külsûm'e geçmiş, Ümmü Külsûm'un kocası Talha b. Ubeydullah'ın Cemel Vak'ası'nda ölümünün ardından Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Rebîa el-Mahzûmî ile evlenmesinden sonra da onun torunlarına intikal etmiştir (Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, vr. 33^b). Bu na'lin ve Ubeydullah b. Abbas'ın kızı Fâtıma'nın elindeki diğer bir na'lin sonraları model alınarak benzerlerinin yapıldığı anlaşılmaktadır (İbn Sa'd, I, 479; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, II, 281; Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, vr. 33^b). Hz. Peygamber'in na'lerinden bir parçanın (kılâde) sahâbeden Süleyman b. Ebû Hadîd es-Sülemî'de olduğu ve ondan torunlarına kaldığı, vârisiz ölen son torunundan el-Melikü'l-Eşref Mûsâ tarafından alınıp Şam'daki Eşrefiyye Medresesi'ne konulduğu bilinmektedir (İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 173). Ayrıca Şam'da Eşrefiyye Dârülhadisi'nde Resûl-i Ekrem'in tam bir na'linin bulunduğu ve sonraları kaybolduğu söylenir (Abdülhay el-Kettânî, I, 245).

Hz. Peygamber mest türü ayakkabılar da (huff) giymiştir. Rivayete göre bunların Habeş Necâsîsi Ashame tarafından gönderilen bir çifti siyah deriden ve üzerinde

herhangi bir motif bulunmayan sade bir ayakkabıydı; Resûl-i Ekrem abdest alırken onun üzerine meshederdi (İbn Sa'd, I, 482). Bundan başka Dihye b. Halife de kendisine bir çift huff hediye etmiş ve Resûlullah bunları esküyinceye kadar giymiştir (Tirmizî, "Libâs", 30). Hz. Peygamber, na'l bula-mayan ihramlıların topuk altına gelen ku-sımlarından kesilmiş mest giyebileceklerini belirtir (Buhârî, "Hac", 21; "Cezâ'u's-şayd", 15; "Libâs", 37; Müslim, "Hac", 1, 2, 3). Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesi'nde (Envanter nr. 21/518) yer alan ve "başmak-ı şerif" adıyla da anılan ayak-kabı aşık kemikleri hizasından kesilmiş bir mest olmalıdır; bunun diğer teki Fatih'te Hirka-i Şerif Vakfı'ndadır.

Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesi'nde Hz. Peygamber'e ait olduğu söylenen sandalet tipi üç na'l bulun-maktadır. Bunların saraya intikali farklı zamanlarda vuku bulmuştur. Evliya Çelebi, Mısır'dan getirilişini anlattığı mukaddes emanetler arasında bir "pâybüş-i şerif"-ten söz eder. 21/190 envanter numarasında kayıtlı sandalet yukarıda verilen tanıma uymakta ve koyu kahverengi birer çift sıyrımdan oluşan, biri baş parmakla yanın-daki, diğeri orta parmakla yanındaki parmaklar arasından geçen iki kibâlinin oldu-ğu ve bunların ayak tarağı üstünde topuk-lardan gelen birer çift bağ ile (şirâk) bir-leştiği görülmektedir. Bağlar yanlardan tabana tutturulan ve aşık kemiklerine ka-dar yükselen, ikiye katlanmış örgü şeklin-deki iki parçanın içlerinden geçirilerek ar-kada düğümlenmiştir. Taban dört kat ince kösele ve bir kat koyu kahverengi me-şinin (taban astarı) tuğla birbirine dikilme-siyle oluşturulmuş, topuk altına biri en al-ta eklenen, diğerleri taban köselelerinin aralarına yerleştirilen dört kösele parçasıyla -kaynaklarda belirtildiği gibi- (İbn Sa'd, I, 478) ökçe yapılmıştır. Taban astarının ke-narlarına ve ortasına koyu sarı sıyrımla oyul-gama dikiş görünümünde süslemeler iş-lenmiştir. Sultan Abdülaziz zamanında Bit-lis'te ortaya çıkan ve 1872'de mukaddes emanetler arasına dahil edilen na'l muh-temelen bu na'l-i şeriftir. Aynı tarihte Per-tevniyal Vâlide Sultan tarafından yaptırılan gümüş mahfaza da (TSMA, Envanter nr. 21/91) bunun için olmalıdır. Şirinzâde Hâ-fız Sâdeddin na'lin Bitlis'ten İstanbul'a ge-tirilişini, yolda karşılaşılan olağan üstü hadiseleri ve insanların ona gösterdiği ilgi ve saygıyı anlatan "Na'l-i Resûl" adın-da bir manzume kaleme almıştır (Millet Ktp., Manzum, nr. 1407; yeni yazı çeviri metni için bk. Aydın, s. 130-135).

Mukaddes emanetler arasındaki diğer iki sandaletten 21/528 envanter numara-lı olanı baş parmak ve yanındaki parmak arasından geçen tek kibâlidir ve kibâl de arka yanlardaki örgülere giden şirâklar da tek kat meşinden olup diğer na'linkine göre daha kalındır. Bu sandaletin ayrıca takunya kayışı gibi koyu kahverengi me-şinden enli tasma bulunmakta ve yine koyu sarı sıyrımla yanlarına kısa vevet çiz-giler, ortasına çift sıra oyulgama dikiş şek-linde süslemeler yapıldığı görülmektedir. Bir önceki na'l gibi bunun da tabanı dört kat ince kösele ile -trafi koyu sarı sıyrımla işlenen çift sıra oyulgama dikiş bezemeli-koyu kahverengi meşin astardan oluştu-rulmuş ve topuğu diğerininki gibi dört kö-sele parçasıyla yükseltmiştir. Her iki na'l-i şerif yapım tekniği ve malzemeleri açısın-dan birbirine benzemektedir. 21/508 en-vanter numarası ile kayıtlı diğer sandalet teki takunya modelidir ve kayışının bir kıs-mı koparak kaybolmuştur. Yürürken es-neyen yerlerinden kırılmış, ökçe kısmının en üst tabaka kösele dahi aşınacak dere-cede yıpranmış ve tasmanın da kopmuş olması bu ayakkabının artık giyilemez hale gelinceye kadar kullanıldığını göstermek-tedir.

Uğur getirdiğine ve bulunduğu yeri her türlü kötülükten koruduğuna inanıldığı için stilize edilmiş na'l-i şerif tabanı şek-linde modeller ve sancak alemleri bulun-makta, yine Mukaddes Emanetler Daire-si'nde muhafaza edilen içi arabesk motifler ve dualarla doldurulmuş ahşap bir yaz-macı kalıbı (Envanter nr. 21/71) bu şekil-lerin tekstil üzerinde de kullanıldığını gös-termektedir (resim için bk. a.g.e., s. 84,

136-137). Ayrıca na'l-i şerif şekli işleme motifleri arasında da yer almaktadır (re-sim için bk. a.g.e., s. 138).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, V, 83; *Müsned*, II, 60, 66, 110, 114; III, 33, 82; VI, 106, 121, 167, 260; Buhârî, "Vuđû", 30, "Farzû'l-ğumus", 5, "Hac", 21, "Cezâ'u's-şayd", 15, "Libâs", 37, 41; Müslim, "Hac", 1, 2, 3, 25; Tirmizî, "Libâs", 30, "Menâ-kıh", 20; İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, I, 478, 479, 480, 481, 482; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Ke-mâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, V, 177; İbn Ebû Zeyd, *el-Câmi' fi's-sünen ve'l-âdâb ve'l-meğâzi ve'l-târîh* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân – Osman Bittîh), Beyrut 1406/1985, s. 228; Ahmed b. Hü-seyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 72, 73, 287; V, 37-38; a.m.f., *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985, I, 378; İbn Asâkir, *Târîhu Di-maşk* (Amrî), XXII, 409-410; XXVII, 362, 363; XLII, 455; İbn Balabân, *el-İhsân fi takrîbi Şahîhi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1412/1991, XII, 268; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 173; a.m.f., *Fethu'l-bârî* (nşr. M. Fuâd Abdülbâki – Muhibbüddin el-Hatîb), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), X, 308, 309, 312; a.m.f., *el-Metâlibü'l-âti-ye* (nşr. Habîbürrahman el-Azamî), Kuvvet 1393/1973, II, 281; Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kâ-rî*, Kahire 1392/1972, XVIII, 53; Ahmed b. Mu-hammed el-Makkarî, *Fethu'l-müte'âl fi vaşfi'ni-ni'âl*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 1307, vr. 7^{a-b}, 8^a, 13^a, 14^a, 26^a, 27^a, 29^{a-b}, 31^a, 33^a, 34^{a-b}, 38^{a-b}, 39^a, 41^{a-b}, 42^{a-b}; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 123; Ahmed Râsim, *Menâkıb-ı İslâm*, İstanbul 1326, s. 340; Danişmend, *Krono-loji*, II, 43; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), I, 115-117, 245; III, 239; Ali Yar-dım, *Peygamberimiz'in Şemâli*, İstanbul 1997, s. 133 vd.; Hilmi Aydın, *Hirka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 2004, s. 84, 125-138; D. S. Margoliouth, "Relics of the Prop-het Mohammed", *MW*, XXVII (1937), s. 25; Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devletine İntikali", *MİİFD*, sy. 13-15 (1997), s. 12, 13, 20; U. Rubin, "al-Na'l al-Şhâ-rîf", *El² Suppl.* (İng.), s. 660-661.

 NEBİ BOZKURT

Makkarî'nin *Fethu'l-müte'âl* adlı eserinin ilk sayfasıyla na'l-i şerif tasvirli bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1307, vr. 1^a, 42^a)

